

איש המוסיקה המתרגם הטרנאגי

המאורע האמנותי שציין את שנת תשכ"ה היה פתיחת מוזיאון ישראל, על גן-הפסלים שלו, הגן של **בילי רוז**. הפיסול לא היה אף פעם הצד החזק של העם היהודי, שהתרחק תמיד מכל פסל ומסכה. גן-הפסלים, שהוקם דחוק בעיר הקודש, יחנך כאן דור חזש לדבר שאף פעם לא היה מוכר לו.

גם הארכיטקטורה היא שטח זר ורחוק ליהודים, על כך יעידו הערים המכוערות, והשיי כונים האפורים, הממלאים את הארץ. מסיבה זו יש חשיבות מיוחדת לנסיונות אמנותיים נועזים של ארכיטקטים ישראליים צעירים. שניים מאלה, **צבי הקר** ו**אלדר שרון**, בנו השנה את אחד הבתים האורייגליים והיפים ביותר בארץ, בית-דובינר ברמת-גן. ארכיטקטים כמו **יצחק ישר** ו**רן איתן** זכו השנה במיכרו לבניית המוזיאון בתל-אביב. הארכיטקט **רמי כרמלי**, המקים עכשיו את אחד הבתים היפים בתל-אביב, זכה לפרס שני בתוכנית העיר המודרנית באשדוד, והאדריכל **יעקוב רכטר** הש-תתף השנה בבניית אחד הבניינים המפור-ארים בארץ, מלון היסטון.

אמנם הוקמה השנה להקת-הריקוד המקצועית הראשונה בארץ, להקת בתי-שבע, בעזרת **בתי-שבע דהירולטשילד**, ולהקת עינבל המשיכה לקצור הצלחה אצל אנשיה-מערכ. אמנם הפסנתרן הישראלי **דניאל בירנבוים** עצר הצלחה גדולה בארץ, נשלח למוסקבה, וזכה שם להצלחה גדולה עוד יותר. אמנם אמן כמו **סמוי מולדבו** השיג הכרה בינלאומית וזכה הישראלי הראשון שהוזמן מחוץ-לארץ לפסטיבל בישראל. אבל כל אלה היו כאיך וכאפס לעומת שפע האמנות והבידור שהעניק העולם הרחוק לישראל.

הגיעו השנה זמרים כמו **אורטטה**, הגיעו להקות-שירה כמו קומפניון דה לה-שאנסון, או להקות-ריקוד כמו אומסק והבלט על הקרח. במסגרת הפסטיבל הגיעה להקת-הריקוד ברמה גבוהה כמו הניו-יורק בלט, שחקנית גדולה כמו **קלאודיה מקנילי**, ועוד. הקהל שלם הרבה כסף, והלך בהמוניו לחזות במופעים הזרים.

אכזבה הקהל הישראלי מהתיאטרון הישראלי, ואכזבת התיאטרון הישראלי מהקהל הישראלי, היפנתה את שניהם לשטח המוסיקה. אם החלו התיאטראות להעלות יותר ויותר קור-מדיות מוסיקליות, הרי הקהל החל נוהר יותר ויותר למופעי שירה, ריקוד ואפילו לקונ-צרטים ולאופרות.

על כן נודעת חשיבות מיוחדת לפעולותיו של מנהל התזמורת הפילהרמונית, **צבי הפטר**. הוא חש השנה ברעב האמנותי-מוסיקלי של הקהל, העניק לו ייבוא גדול של אמנות אמיתית על רמה גבוהה.

הוא הביא הנה את הפסנתרן הגדול **קלאודי הרארי**, את הצילן **ולאדיסלב רוסטי** ו**רופוביץ**, את הפסנתרן **ולאדימיר אשכנזי**, את **אנטיול דוראמי**, שביצע בפעם הראשונה את המסה סולני של בטהובן, את **איזק שטרן** ועוד.

הוא הצליח לשבור את הקרח ביחסים האמנותיים בין ישראל לברית-המועצות, הביא ארץ את בלט קירוב, שאיפשר לקהל הישראלי להבין את המוסיקה של סטראבינסקי לאור הבלט שבהשאתו היא נכתבה.

ומעל לכל הוא הראה לקהל הישראלי מה זאת אופרה אמיתית, עם זמרים גדולים, בכיצוע מעולה. הוא הביא שלושה אומנים גדולים, שביצעו כאן ביצוע מעולה את אותנו. הקהל הישראלי קיבל בהתלהבות את האמנים שייבא הפטר, למרות רמתם הגבוהה, וה-מיבצעים האמנותיים המהירים שביצעו כאן. על עובדה זו יש להודות לאמנים עצמם, לקהל — ולאיש שהביא אותם.

מאחורי-הקלעים דיברו על פיות, על מילווה-חובה, ועוד כל מיני תרופות-כזב לכלכלה הלאומית — למחרת הבחירות. הממשלה הכתישה, כמובן, את הכל. אך איאפשר היה להכחיש את עובדת-היסוד: המשק הלאומי הוסיף להיזררר. הגרעון המיסחרי גדל, והמדינה לא צעדה לעבר העצמאות הכלכלית.

כזי להאס את האינפלציה הסמוייה נטק בנק ישראל בהתגת **דוליק הורוביץ** שיטה פשוטה, שהטילה בתשכ"ה את מוראה על כל ענפי-המשק הבלתי-מיוחסים: צימצום האשראי, התוצאה: לאיש לא היה כסף. הציק-ללא-כיסוי והשטר-שלא-נפרע הפכו ב-תשכ"ה לסמל החיים הכלכליים. כמה ענקים התנגדו על עברי פיפתת פשיטה-הרגל, ואחדים אף נפלו לתוכה.

הדבר לא פגע בענפים שהממשלה רצתה ביקרם — בעלי-חסותה ההסתדרותיים וה-פרטיים, שהוסיפו לעשות חיים. לא היו אלה, דחוק, אנשי-הייצור שהיו צריכים ל-סחום את הגרעון, אלא ברובם אילי המשק הטפילי. הם הוכיחו בסוף תשכ"ה שהם מכירים טובה למיטיביהם — ונתנו כוכבי-ענק לקופת-הבחירות של המערך, בתוספת פירוורים נכבדים לשאר מפלגות-המישטר.

תואר איש-הכלכלה של תשכ"ה הגיע בלי ספק למישהו המסמל שיטה זו: שיטת ההת-עשרות הפרטית על חשבון הציבור, תוך קנוניה עם הממשלה. כפי שהגדיר זאת אחד הליצנים: "הסוציאליזם של מפא"י פירושו — הלאמת ההפסדים של הקאפיטליסטים". המיבחר היה גדול. אך בין כולם בלט גאון כלכלי לדוגמא — פקיד-בכיר-לשעבר של

על שנת תשכ"ה עבר גל גדול של יצירות מקוריות. מיטב הסופרים והמשוררים של דור הפלמ"ח, דור המלחמה, והדורות שלאחריהם, פירסמו השנה ספרים חדשים על נושאים ישנים.

המשורר **יצחק שליו** הוציא השנה את פרשת גבריאל תירוש, ספר-הפרוזה הראשון שלו, המתאר דמות של מורה לוחם בתקופת-המאורעות, המחנך ארבעה מתלמידיו למלחמה מחתרתית. תוך כדי תיאור הוא פרש את הבקיות של אותה תקופה: הבלגה, מלחמה, מחתרת, חרות.

אחרון כוגר הציג בספרו השישי, החי על המת, את חייה ההתה, מבעד לאסי-פקלריה בוהמית, מול דמות חלוצית מה-עבר. הוא העמיד את שני הדורות זה מול זה, וביקר את דור-ההווה בעזרת דור-העבר, שגם הוא לא יצא נקי מתחת ידי. **חנן ברטוב** תיאר בספרו פועי בגרות את אכזבתם של המתנדבים למלחמה בנא-צים, שכמתהם לנקמה לא באה על סיפוקה. הוא קיבל על כך את פרס טשרניחובסקי. שלושת הסופרים הללו נשאר צמודים לסיגנון הריאליסטי, לשפה המליצית של דורם. הם גדלו מאז בגיל ובכוח, אבל נש-ארו כבדים, מסורבלים קצת. הם מנסים לתפוס את הזמן החדש, והזמן מצליח לברוח מהם.

חיים גורי תיאר, גם הוא, בספרו עיסקת השוקולד, את התקופה הרחוקה של לפני עשרים שנה. הוא סיפר על שני חברים הנפגשים בעיר שלאחר המלחמה. האחד מהם אינו מסוגל להשלים עם ההשלמה הכללית שסביבו, הוא מת. השני משלים וממשיך לחיות. הספר קיבל תגובות שליליות. הוא כתוב בצורה מודרניסטית, בסיגנון לא ריאלי. הסיגנון הזה מוכר בעולם בצורות הטובות והרעות שלו. בישראל הוא עדיין לא מוכר, ולא מקובל. שניים מגדולי המשוררים הישראליים, **נתן אלתרמן** ו**יונתן רטוש**, פירסמו השנה שני ספרי-שירה חדשים. שניים אלה, שהם בערך בני אותו דור, יצרו בארץ שתי אסכולות שונות. הם ממשכים, בדרכים חדשות, ללכת איש-איש בתלם שלו, נתן אלתרמן בחגיגת הקיץ, ויונתן רטוש בשירי ממש.

ספרי-שירה חדשים יצאו גם תחת ידי **ע. הייל**, **אבא קובנר**, **ישראל פינקוס**, ועוד ספרים, של משוררים חדשים, שאינם ראויים לציון. מבין סופרי הדור החדש בלט השנה **עמוס עוז** בסיפוריו הטובים, המופיעים בספרו הראשון, ארצות התן. אבל בין כל הסופרים הללו לא היה אחד שחידש משהו, שהשפיע על ספרות-השנה ועל קוראיה. המשוררים הגדולים לא הפכו גדולים יותר, הסופרים הקטנים לא הפכו פחות קטנים, והבינוניים נשאר בינוניים.

בעוד הספרות הישראלית מחפשת לה לאט-לאט את דרכה, מתברר שהספרות העולמית כבר מצאה אותה. הדבר מתברר מזמן, אלא שהשנה הוא הוכח גם בעברית. יצירות קלאסיות כמו האדרת של **לוגול**, סירנו דה ברזיקר של **אדמונד רוסטן**, הרפתקאות ג'וזף אנדריוס של **הנרי פיירינג**, מילק ווד של **דיין תומאס** ועוד, תורגמו השנה לעברית בתרגומים יפים, ונכונים.

מתרגם בלתי-ידוע בשם **רן ערי** תירגם ספר בלתי-ידוע כמעט בשם המטע הגדול, שנכתב בידי סופר בלתי-ידוע בשם **חורחה סמפרון**. יש להניח שכל השלושה, או לפחות שניים מהם, יישארו זמן מועט מאד בלתי-ידועים. המטע הגדול הוא אחד הספרים הטובים של המלחמה האחרונה ועל האנשים בה. אילו היתה השנה האחרונה מביאה את התירגום הזה בלבד, דיין.

נוסף לכל אלה יכול היה הקורא הישראלי של תשכ"ה לקבל תמונה עברית מהספרות הרוסית החדשה, מהספרות האמריקאית החדשה, ומהספרות הסקנדינבית החדשה. אבל המתנה הגדולה ביותר שניתנה לו השנה היא שבע הטרגדיות של **אייסקילוס**, שתורגמו בצורה גאונית, בידי גאון המתרגמים העבריים, **שלמה דיקמן**, ויצאו לאור לאחר מותו. סיפור-חיי של שלמה דיקמן הוא אחד הסיפורים העצובים של הספרות העברית. בילדותו קיבל חינוך מסורתי, אבל עד מלחמת-העולם הספיק כבר לתרגם את כל שירת טשרניחובסקי, ביאליק ושניאור לפולני. בפרוץ המלחמה ברח לברית-המועצות, הואשם בצינונות, הועמד למשפט, נידון למות, וגור-דינו הומתק ל-15 שנות עבודת-פרך.

בתום העונש שוחרר ועלה לארץ. במשך חמש שנים, עד למותו, הוא תירגם את על טבע היקום מאת לוקרציוס, את הטרגדיות של סופוקלס ואת המטמורפוזות של אווידיוס. תירגום אייסקילוס הוא המאורע הספרותי הגדול ביותר של שנת תשכ"ה בישראל.

גדולתו של דיקמן אינה רק בכך שבמשך חמש שנים בלבד הצליח לתרגם את הגדולות והמועצות בטרגדיות יוון. גדולתו אינה רק בכך שבתירגום העברי שמר על גדולתן ועושרן, על הקצב הנפלא ועל היופי האדיר שלהן. גדולתו אינה רק בכך שהעשיר בתרגומיו את השפה העברית. גדולתו היא בעיקר בזה שנתן לתרבות העברית דבר שאף פעם לא היה לה. הוא נתן לאנשים שגדלו והתחנכו על התנ"ך, גישה לתרבות גדולה אחרת, שהשפיעה על העולם של ימינו לא פחות מספר-הספרים.

רבים מפפקים ביכולת ההשפעה של איש אחד על תקופה שלמה. בכל זאת אפשר להסתכן בקביעה שאחד האסונות של התרבות העברית הוא ששלמה דיקמן מת בגיל צעיר, לאחר שביזבז משיעשרה שנים מחייו היקרים בעבודות-פרך.

פינחס ספיר, שהוכיח איך לעשות עסקים מבלי להתאמץ. היה זה **עמנואל סלע**, יוזם מלון הילטון התל-אביבי המפואר שנפתח בשבוע האחרון של תשכ"ה. השקעתו האישית היתה אפסית. עוד פחות השקיע האיש שרחחיו הובטחו: **קונראד הילדטון** עצמו. בעזרת מאניפולציות שונות ומשונות, האופייניות לכלכלה הטפילית של המישטר, הושקעו המיליונים עליידי הציבור, או בערבות הציבור — מבלי שלציבור יהיה בעלות, פיקוח, או שליטה על הרכוש שנבנה בכסף.

בו בשעה שהציבור — המורכב בעיקרו מציבור-העובדים — השקיע בנדיבות כה רבה את כספו באמצעות הממשלה, נאלצו העובדים עצמם לחתום מלחמה גושאת כדי להדביר את האינפלציה הסמוייה. שנת תשכ"ה עמדה בסימן לקראת, שהלכו ורבו לקראת ה-בחירות, מאחר שכל עובד ידע כי סיכויו ללחוץ על הממשלה הכליכולה יאבדו למחרת-היום.

ככל השביתות האלה פעלה ההסתדרות כסוכנת הממשלה וכנציגת המעביד — וברוב המיקרים היה זה היינדי-האופייה של ההסתדרות כאירגון עובדים "צהוב" הובלט השנה עוד יותר — והוא הביא למערך תבוסה מחצת ליד הקלפי.

סיכום השנה, כמו כל השנים הקודמות: הגברת התלות של המדינה בכספי השנור, הרחקת העצמאות הכלכלית, שליטון הבירוקרטיה המשרתת קומץ של טראסטים מפלגתיים ופר-טיים, מסירת רכוש-הציבור לפרוטקציונריס-מתעשרים תוך הקטנת חלקו של העובד בהכ-נסה הלאומית.

שלמה דיקמן